

ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว
ทางสังคมของ
“กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น”
The Social Movement
Tactics of the
“Protesting Against
Kaeng Sue Ten Dam Group”

ทรงชัย ทองปาน¹

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงชัย ทองปาน ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การเคลื่อนไหวทางสังคมของ “กลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเลื่อมเต๋น” ที่ยาวนานกว่า 3 ทศวรรษ เป็นกรณีศึกษาที่ดีในการเรียนรู้และทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะในประเด็น “ยุทธวิธีที่ใช้ในการเคลื่อนไหว” ทั้งนี้เมื่อสามารถจำแนกยุทธวิธีได้เป็น 4 กลุ่ม ตามกรอบทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้แก่ (1) ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ โดยการขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ และยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง (2) ยุทธวิธีการใช้องค์กร และเครือข่ายในการเคลื่อนไหวด้วยการรวมกลุ่ม และการเข้าร่วมองค์กรเครือข่ายระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และองค์กรเหนือชาติ (3) ยุทธวิธีทางวัฒนธรรมด้วยการรื้อฟื้น ปรับเปลี่ยน และประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และ (4) ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวด้วยอำนาจความรู้ ความจริงผ่านงานวิจัยชุมชน และการต่อสู้ด้วยวาทกรรม “ป่าสักทอง ผืนสุดท้าย”

ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมที่ยาวนาน ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมมักมีความหลากหลาย มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และประกอบสร้างขึ้นใหม่ตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติยังคงถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่าย และการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมด้วยการรื้อฟื้น การปรับเปลี่ยนและประกอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อใช้ในการเคลื่อนไหวได้ถูกนำมาใช้และมีพลังมากขึ้น ทำให้การนำเอาคำอธิบายยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมตามกรอบแนวคิดทฤษฎีระดมทรัพยากรมาใช้ในการอธิบายยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวเพียงอย่างเดียว ดูจะไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องอาศัยคำอธิบายจากทฤษฎีอื่นๆ ร่วมด้วย

คำสำคัญ: การเคลื่อนไหวทางสังคม, ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคม, เชื่อนแก่งเลื่อมเต๋น

Abstract

Social movements of the “Protesting Against Kaeng Sue Ten Dam Group” have been going on for more than three decades. This is a good case study contributing to the understanding of social movement, in particular their “tactics used in animation”. This paper discusses four tactics based on social movement accordingly: 1) political tactics through challenging the formal system and using violence 2) networking tactics through integration and participation in regional, national, regional and supranational organizations 3) cultural tactics revitalizing, ad-justing and reconstructing cultural identities 4) tactics based on knowledge power through community research and constructing discourse on the “Last golden teak forest”.

This paper shows that tactics of social movement are often diverse and have been modified, improved and reconstructed in the changing economic, social, political and cultural contexts. The political tactic through formal channel is continuously applied. However, networking and cultural tactics are also being used to empower the movement. Therefore, to understand social movement based on resource mobilization framework only was inadequate.

Keywords: social movements, the social movement tactics, Kaeng Sue Ten Dam

1. เกริ่นนำ

ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา โครงการสร้างเขื่อนที่ก่อให้เกิดกระแสของการเคลื่อนไหวกองทัพสังคมอย่างมีพลังมากที่สุดอีกโครงการหนึ่งก็คือ “โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น”

โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะพัฒนาลุ่มน้ำยม และลุ่มน้ำวัง โดยได้มีการปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงโครงการมาหลายครั้ง จนกลายมาเป็นโครงการเขื่อนยมบน เขื่อนยมล่าง เพื่อลดกระแสการต่อต้านจากกลุ่มที่ไม่ต้องการเขื่อนแก่งเสือเต้น ทั้งนี้โครงการดังกล่าวอยู่ภายใต้ความดูแลของกรมชลประทาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่เพาะปลูกบริเวณตอนล่างของพื้นที่ลุ่มน้ำยม แก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาคุณภาพน้ำในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาน้ำท่วมในลุ่มน้ำยมตอนล่าง โดยเฉพาะในจังหวัดแพร่ สุโขทัย พิษณุโลก และนครสวรรค์ (กรมชลประทาน, 2544, น. 2-18, 2-22)

อย่างไรก็ตามหากมีการก่อสร้างโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นขึ้นมาจริง บ้านเรือนในพื้นที่ก่อสร้างก็就会被น้ำท่วม ผู้คนต้องอพยพออกจากบ้าน ออกจากที่ทำกินที่อยู่อาศัยกันมานานกว่า 200 ปี ทำให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคม และวัฒนธรรม (สายัณห์ ขำหนึ่ง, 2549, น. 158-160) เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ทั้งในด้านสัตว์ป่าและด้านป่าไม้ โดยเฉพาะผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับป่าสักทอง ป่าที่ถูกระบุว่า เป็นป่าสักทอง “ผืนสุดท้าย” ของประเทศไทย ซึ่งเป็นประเด็นที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเหตุผลในการต่อสู้ของกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น และความสูญเสียที่คาดว่าจะเกิดขึ้นดังกล่าว ก็ได้ทำให้กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นออกมาเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และได้กลายมาเป็นการเคลื่อนไหวกองทัพที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานกว่าสามทศวรรษ

ในเชิงปรากฏการณ์ การต่อสู้ที่ยาวนาน การเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างต่อเนื่อง การเคลื่อนไหวที่ไม่มีที่ท่าทีว่าจะสิ้นสุดนี้ เป็นการเคลื่อนไหวที่ทำให้เราได้เห็นการใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย การที่กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องมัก “หลีกเลียง” ที่จะพูดถึงโครงการดังกล่าว นับตั้งแต่ชาวบ้านไปจนถึงผู้นำประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึง “ความสำเร็จในการเคลื่อนไหว” ของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้นทั้งด้านส่วนในเชิงทฤษฎี การเคลื่อนไหวทางสังคมที่ยาวนานมากกว่าการเคลื่อนไหวอื่น ๆ และไม่มีที่ท่าทีว่าจะจบสิ้น ได้ทำให้ผู้เขียนพบว่า การอธิบายยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้นนั้น ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยมุมมองของทฤษฎีระดมทรัพยากรแต่เพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องใช้ทฤษฎีอื่นๆ มาอธิบายด้วย ทั้งทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองและแนวคิดเรื่องวาทกรรม

ด้วยเหตุนี้ บทความขึ้นนี้จึงต้องการนำเสนอยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมของ “กลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้น” ซึ่งเนื้อหาส่วนหนึ่งของบทความ เป็นผลการศึกษาของงานวิจัยเรื่อง *การศึกษาการเคลื่อนไหวและยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมของ “กลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้น”* ที่ได้ทำการศึกษาจากข้อมูลที่อยู่ในรูปตัวบท (text) โดยอาศัย “หลักฐาน” จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในกรณีของโครงการเชื่อนแก่งเสือเต้น ทั้งที่อยู่ในรูปของวารสาร หนังสือพิมพ์ งานวิจัย เอกสาร แดงการณต่างๆ โดยมีเนื้อหาต่อไปนี้

2. ทบทวนแนวคิดทฤษฎีว่าด้วย “ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคม”

หากพิจารณาในเรื่องของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคม นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญไปที่ทฤษฎีระดมทรัพยากรเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีว่าด้วยยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ ทฤษฎีระดมทรัพยากร ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง และแนวคิดเรื่องวาทกรรมพบว่า แต่ละทฤษฎีได้อธิบายถึงยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมแตกต่างกันไปอย่างน่าสนใจกล่าวคือ

ในมุมมองของทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behaviors Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีแรกๆ ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในการอธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 (Barkan, 2012, p. 863) ที่แม้ในปัจจุบันจะไม่นิยมนำมาอธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคสมัยปัจจุบันได้แล้วก็ตาม แต่ในส่วนของยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวนั้น ทฤษฎีนี้ได้ให้คำอธิบายยุทธวิธีการเคลื่อนไหวไว้อย่างน่าสนใจว่า ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเฉพาะ (specific social movement) ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของขบวนการทางสังคม ซึ่งนอกเหนือจากการปลุกเร้า ความเป็นกลุ่มเป็นก้อน การสร้างขวัญกำลังใจและการสร้างอุดมการณ์กลุ่มแล้ว ยังมีการสร้างการเคลื่อนไหว เช่น การเดินขบวน และทรัพยากรต่าง ๆ เข้ามาสู่การเคลื่อนไหว การรักษาความเป็นปึกแผ่นของการเคลื่อนไหว เป็นต้น โดย Blumer (1969 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 45) เห็นว่า การสร้างยุทธวิธีของการเคลื่อนไหวนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือบริบทแวดล้อมของขบวนการ ตลอดจนภูมิหลังทางวัฒนธรรมของขบวนการ ดังนั้นยุทธวิธีที่ประสบความสำเร็จในสถานที่หนึ่งและในช่วงเวลาหนึ่ง อาจไม่ประสบความสำเร็จในการนำไปใช้ในอีกสถานการณ์หนึ่งได้ แต่หลักสำคัญคือ ยุทธวิธีของการเคลื่อนไหวจะต้องมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้

สำหรับในมุมมองของทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) หรือทฤษฎีการวิเคราะห์ใหม่ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญโดยตรงกับยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคม ในฐานะที่เป็นเงื่อนไข

ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ หรือล้มเหลวของการเคลื่อนไหวทางสังคม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 67-68; Rootes, 1990, p. 7) ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงมีประโยชน์เมื่อต้องการ (1) วิเคราะห์การจัดองค์กร ยุทธศาสตร์ (2) ค้นหาสาเหตุของความล้มเหลวหรือความสำเร็จของขบวนการและ (3) วิเคราะห์ผลกระทบของขบวนการต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542, น. 16) โดยทฤษฎีระดมทรัพยากรอธิบายยุทธวิธีหรือวิธีการหลักในการเคลื่อนไหวเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย เป้าประสงค์ ผลประโยชน์หรือความต้องการของการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าคือ การใช้การกระทำหมุ่ด้วยยุทธวิธีขัดขวางระบบปกติ (disruptive tactics) ได้แก่ การกระทำการระดมมวลชนและผู้สนับสนุน (mass mobilization) การสร้างอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) ของผู้คนในการเคลื่อนไหวหรือการสร้างเหตุการณ์ชุมนุมประท้วง ฯลฯ

อย่างไรก็ดีประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552, น. 155-168) ได้จำแนกรูปแบบของยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวออกเป็น 3 ยุทธวิธีหลักๆ ได้แก่ (1) ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ เป็นวิธีการที่อยู่ในระดับของการยอมรับได้หรืออยู่ในบรรทัดฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ เช่น การลงชื่อ การเดินขบวน การนัดหยุด (2) ยุทธวิธีขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติ ทั้งระดับปฏิบัติการแบบทำลายที่ไม่ผิดกฎหมาย และระดับกิจกรรมที่มีลักษณะผิด/ละเมิดกฎหมาย โดยยุทธวิธีขัดขวางที่สำคัญและนิยมใช้กัน ได้แก่ อารยะขัดขืน (civil disobedience) หรือสิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชน การบอยคอต (boycott) หรือการปฏิเสธไม่ยอมรับการนั่งประท้วง (sit-ins) การปิดล้อมสถานที่ และ (3) ยุทธวิธีใช้ความรุนแรง เป็นการทำให้เกิดการบาดเจ็บ ล้มตายหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินหรือทั้งสองอย่าง

ทั้งนี้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทยพบว่า ทฤษฎีการระดมทรัพยากรยังคงถูกนำมาใช้

อธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมอยู่อย่างสม่ำเสมอ (ชูลีรัตน์ เจริญพร, 2542; วิเชียร บุราณรักษ์, 2548; ไอยรา สังพะ, 2553; วารุณี ณ นคร, 2554) โดยงานวิจัยในกลุ่มนี้ตั้งคำถามว่า ขบวนการต่อต้านนั้นๆ ก่อตัวขึ้นมาได้อย่างไร ทั้งในแง่พัฒนาการ การดำเนินการ การร่วมมือกับขบวนการเครือข่ายพันธมิตรและการปรับตัว มีปัจจัยใดที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม มีแนวทางในการเคลื่อนไหวต่อสู้และยุทธวิธีในการต่อสู้อย่างไร ยุทธวิธีในการต่อสู้ดังกล่าวมีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ภายใต้บริบทต่างๆ ตลอดจนผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวต่อสู้เป็นอย่างไร นอกจากนี้งานบางชิ้น ยังวิเคราะห์ถึงปัญหา อุปสรรคของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548)

ทฤษฎีต่อมาได้แก่ ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movement Theory) ที่พยายามเสนอทฤษฎีใหม่ขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกใหม่จากทฤษฎีการระดมทรัพยากรที่มีอยู่เดิม และเห็นว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบันมีคุณลักษณะที่ต่างไปจากการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเดิม ทั้งในเรื่องของกลยุทธ์ เป้าหมาย และสมาชิก แม้ผู้เขียนจะไม่พบว่าได้มีการอธิบายถึงยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมจากทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่โดยตรง แต่ลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการกระทำเชิงสัญลักษณ์ในพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นพื้นที่การแสดงออกของการกระทำร่วมทางสังคม การให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมและการสร้างผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม การให้ความสำคัญกับเครือข่าย ต่าง ๆ (Buechler, 1995 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 144-145)

จากคุณลักษณะดังกล่าว ผู้เขียนพบว่าได้มีการนำแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่มาใช้ในการอธิบายยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มต่างๆ ในปัจจุบันมากขึ้น อาทิ งานวิจัยเรื่อง การเมืองวัฒนธรรมของคนหนุ่มสาวในการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่: กรณี

ศึกษากลุ่มผู้นำหนุ่มสาวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ (กุศล พยัคฆ์ลัก, 2555) และงานวิจัยเรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ปัตตานี (ฮัสสัน ดุมาลี, 2555) ที่แสดงให้เห็นว่า องค์การเคลื่อนไหวดังกล่าว ได้ใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่สะท้อนให้เห็นถึงทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ อาทิ การช่วงชิงความรู้สิ่งแวดล้อมจากนักวิชาการ นักการเมือง นักกิจกรรม นักเคลื่อนไหว นักพัฒนาและนักศึกษาในระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่อ้างความรู้วิทยาศาสตร์ โดยการอ้างถึงความทรงจำทางสังคม และการนำเอาอัตลักษณ์ของกลุ่มมาอธิบายต่อรองกับความรู้อื่น การนำเอาความรู้อื่นมาอธิบายความหมายใหม่เพื่อนำไปต่อสู้ การใช้อัตลักษณ์ความเป็นนักอนุรักษ์ของปกากะญอเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้ การเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย ทำให้เปลี่ยนจากการเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวมาเป็นนักเคลื่อนไหว จนกลายมาเป็น “คนสองวัฒนธรรม” ที่เข้าใจทั้งความรู้ของกลุ่มและความรู้ที่เป็นทางการ การใช้หลักจารีตในการต่อรองกับหลักกฎหมาย และจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับคนกลุ่มต่างๆ โดยการสร้างเครือข่าย การสร้าง “พื้นที่รูปธรรม” ที่อิงอยู่กับฐานคิดวัฒนธรรม สิทธิตามกรอบประเพณีของชุมชน เพื่อช่วงชิงความหมายสิทธิตามกฎหมาย เป็นต้น

สำหรับแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology) เป็นแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบทางสังคม (social forms) และองค์การของมนุษย์ (human organization) ที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice Organizations, Liabilities and Trade, 2016) ส่วน Environment and Ecology (2016) ได้นิยามความหมายของนิเวศวิทยาการเมืองว่าหมายถึง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและทางสังคมกับประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงซึ่งยุทธศาสตร์ และอาจหมายรวมถึงยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคม

ตามแนวทฤษฎีนี้คือ (1) ยุทธศาสตร์การเน้นความพยายามที่จะสร้างและยึดครองพื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural sphere) ผ่านชุมชนและประชาสังคมที่หลากหลายเพื่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยม พัฒนาทางเลือกสำหรับชีวิตและสร้างวิถีชีวิตแบบใหม่สำหรับเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิต (2) ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนและประชาสังคม โดยการรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่ ด้วยการเน้นการมารวมกลุ่ม องค์กรเครือข่ายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา ซึ่งความเป็นชุมชนมิได้ทั้งชุมชนหมู่บ้านดั้งเดิม ชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านการระดมมวลชนและประชาสังคม ชุมชนกลางอากาศ ชุมชนไซเบอร์ ชุมชนนักวิชาการและชนชั้นกลาง เป็นต้น โดยกิจกรรมของชุมชนพยายามลอบ/ข้ามรัฐและชักทอเป็นเครือข่ายความร่วมมือเพื่อกระทำการในประชาสังคม (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2546, น. 43-44)

นอกจากนี้แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองยังนำมาอธิบายควบคู่กับแนวคิดเรื่องวาทกรรม อาทิเช่น งานของ สุพิชฌาย์ ปัญญา (2557) ได้ใช้แนวคิดเรื่องวาทกรรม (discourse) ร่วมกับแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองในการวิเคราะห์ร่วมกับประเด็นการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง ในแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยพบว่า ในกรณีประเด็นการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง ได้เกิดการช่วงชิงความหมายของการพัฒนาระหว่างรัฐบาลลาวและภาคประชาสังคม รวมถึงตัวแสดงอื่นๆ โดยมีประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุหลักที่นำไปสู่การช่วงชิงความหมายของตัวแสดงเหล่านี้ ที่นำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจรูปแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแม่น้ำโขง ส่วนงานของ จิตรกร โพธิ์งาม (2549) ที่ได้ทำการศึกษาวาทกรรมเรื่องเขื่อนปากมูลซึ่งผู้เขียนพบว่า วาทกรรมเรื่องเขื่อนปากมูลสร้างขึ้นจากแนวคิดของรัฐที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพื่อก้าวขึ้นไปเป็นเสือตัวที่ห้าของเอเชีย รัฐจึงเสนอวาทกรรมว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ความมั่นคงของระบบไฟฟ้าและเขื่อนปากมูล และหลังจากถูกต่อต้านรัฐซึ่งได้เสนอวาทกรรมว่าด้วยบันไดปลาโจนซึ่งเป็นการนำเอาความรู้ทาง

เทคนิคมาใช้ในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง เพื่อควบคุมทรัพยากรดังกล่าว ส่วนชาวบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น สื่อและแนวร่วมอื่นๆ เสนอวาทกรรมด้านเชื่อน ว่าการสร้างเขื่อนจะส่งผลกระทบต่อระบบธรรมชาติของกลุ่มน้ำมูล ทำให้น้ำท่วมแก่งสะพือและส่งผลกระทบด้านอื่นๆ และในยุคหลังสมัชชาคนจน เสนอวาทกรรมว่าด้วยปลาแม่น้ำโขง การสูญเสียอาชีพประมง สิทธิชุมชนและด้วยวิถีไทยบ้าน ขณะที่ภาครัฐ ตอบโต้โดยการเสนอวาทกรรมว่าด้วยมือปราบจ้างและด้วยงานวิจัยสำนักงานสถิติแห่งชาติ จิตรกรโพธิ์งามสรุปว่า การวิเคราะห์วาทกรรมได้สะท้อนให้เห็นว่าไม่มีความรู้ที่ปลอดจากค่านิยมในวัฒนธรรมกระแสหลักที่ครอบงำสังคม งานของกรองกาญจน์ การเนตร (2557) ที่ชี้ให้เห็นถึงการใช้วาทกรรมในการระดมทรัพยากรเข้าสู่กระบวนการต่อสู้ของขบวนการคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเรือ ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช อาทิ วาทกรรมว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรมหรือผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม และวาทกรรมอำพรางคำที่ผูกโยงกับการเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สามารถระดมทรัพยากรได้จากพื้นที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งในระดับท้องถิ่นและเมื่อผสมกับความรู้ในเชิงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาเข้ากับความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแล้วก็ได้ทำให้เกิดการเปิดพื้นที่การสื่อสารสู่สาธารณะมากยิ่งขึ้น

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคม ยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการที่สนใจการเคลื่อนไหวทางสังคม และไม่ว่าจะอธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยทฤษฎีใด ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวก็ยังคงเป็นประเด็นศูนย์กลางที่ยังจำเป็นต้องศึกษา

3. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต้น

จากการศึกษาปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต้น ผู้เขียนสามารถจำแนกยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต้นได้เป็น 14 ยุทธวิธี (ดูเพิ่มเติมได้ใน ทรงชัย ทองปาน, 2559, น. 188-231) อย่างไรก็ตามเมื่อนำแนวคิดทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมข้างต้นมาใช้ในการจัดกลุ่มยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวพบว่า สามารถจำแนกยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต้นได้เป็น 4 กลุ่มหลักๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติและยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง

เมื่อพิจารณาจากมุมมองของทฤษฎีระดมทรัพยากร โดยเฉพาะการจำแนกรูปแบบของยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552, น. 155-168) ที่ได้แบ่งยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวออกเป็น 3 ยุทธวิธีหลักๆ ได้แก่ (1) ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ (2) ยุทธวิธีขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติ และ (3) ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง ผู้เขียนพบว่า กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต้นได้ใช้ยุทธวิธีดังกล่าวในการเคลื่อนไหวกล่าวคือ

“การยื่นจดหมาย/หนังสือ การออกแถลงการณ์และการยึดพื้นที่การเมืองท้องถิ่น”: ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การยื่นจดหมายหรือหนังสือทั้งเปิดผนึกและปิดผนึก ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของยุทธวิธีที่กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต้นใช้ในการเคลื่อนไหว ควบคู่ไปกับการประท้วง โดยการยื่นจดหมายหรือหนังสือนั้น เป็นการส่งถึงคนสามกลุ่มหลักๆ ได้แก่ (1) กลุ่มผู้นำของประเทศ ทั้งนายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรี และเมื่อใดก็ตามที่มี

การเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต็น จะดำเนินการเชิงรุกด้วยการส่งหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี เพื่อแจ้งให้ทราบถึงเจตจำนง เพื่อแสดงจุดยืนของการไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต็น พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ และแนวทางในการดำเนินการโดยไม่ต้องสร้างเชื่อนแกงเสือเต็น (2) กลุ่มสื่อมวลชนและ “กลุ่มสาธารณชนผู้เฝ้ามอง” ซึ่งมักพบว่าเป็นการส่งจดหมาย/หนังสือคู่ขนานกันไปกับกลุ่มแรกและ (3) กลุ่มหน่วยงานต่างๆ อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัด คณะกรรมการสิทธิฯ สำนักพระราชวัง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ

นอกจากนี้ยังพบว่า การส่งจดหมาย/หนังสือนั้น ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการเพื่อชี้แจง ตอบโต้และให้ข้อมูลแก่ผู้รับสารที่กระทำในช่วงเวลาที่ต้องการความรวดเร็ว ความแรงด่วน และทันกับสถานการณ์ โดยเฉพาะเรื่องที่จะก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อองค์กรเคลื่อนไหว เป็นการตอบโต้อย่าง “ทันทีทันใด” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ “สาธารณชนผู้เฝ้ามอง” ได้รับรู้ถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต็น ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิด “ความเห็นใจ” แล้ว การตอบโต้อย่างทันทีทันใดดังกล่าวยังทำให้กลุ่มสามารถ “ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง” หรือ “แก้ข่าว” ได้อย่างทันท่วงที แม้บางห้วงเวลาฝ่ายตรงข้ามจะไม่มี การเคลื่อนไหวใดๆ ก็ตาม กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต็นก็ยังคงทำงานเชิงรุกอยู่ตลอดเวลา ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีผลอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต็น

สำหรับการออกแถลงการณ์ซึ่งเป็นยุทธวิธี “ดาต่อดา ฟันต่อฟัน” นั้น ได้ถูกนำมาใช้ควบคู่ไปกับการยื่นจดหมาย/หนังสือ การออกแถลงการณ์มักถูกนำมาใช้ในกรณีที่ต้องการตอบโต้ โจมตีฝ่ายตรงข้ามซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักการเมือง และมักเป็นแถลงการณ์ที่ออกมาโดยกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่าย

ทั้งนี้แถลงการณ์มักมีลักษณะที่เป็นทางการน้อยกว่าจดหมาย/หนังสือ ใช้ภาษาที่ “ดิ่งดุด” “ปลุกเร้า” มากกว่า กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต็นมักหยิบเอาแถลงการณ์มาใช้ในกรณีเร่งด่วนเช่นเดียวกับจดหมาย/หนังสือ หรืออาจเร็วยิ่งกว่า เนื่องจากไม่จำเป็นต้องส่งให้กับหน่วยงานผู้รับเรื่อง

หลังจากนั้นแถลงการณ์จะถูกส่งให้กับสื่อมวลชนต่างๆ หรือการเปิดเวทีการให้สัมภาษณ์เพื่อแสดงให้เห็นถึงถ้อยแถลงดังกล่าว ดังนั้นแถลงการณ์จึงไม่ได้ถูกใช้เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามปฏิบัติตาม แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อ “ตอบโต้” และเพื่อ “แจ้ง” ให้สาธารณะชนได้รับทราบ นอกจากนี้แถลงการณ์มักถูกนำไปใช้ร่วมกับยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวอื่นๆ เช่น การชุมนุมประท้วง ซึ่งภายในกิจกรรมมักจะพบว่ามีการ “การอ่านแถลงการณ์” เพื่อชี้แจงให้เห็นถึงเป้าหมายของการชุมนุม ดังนั้นแถลงการณ์จึงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่ทรงพลังอย่างหนึ่งของกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น ที่นิยมนำมาใช้ประกาศเจตนารมณ์ที่มีต่อฝ่ายตรงข้าม ตลอดจนเพื่อสื่อสารกับกลุ่ม “สาธารณชนผู้เฝ้ามอง”

นอกจากนี้ผู้เขียนยังพบข้อสังเกตบางประการ ประการแรก การออกแถลงการณ์มีทั้งที่ออกแถลงการณ์โดยองค์กรการเคลื่อนไหวใดองค์กรหนึ่ง หรือแถลงการณ์ที่ร่วมกันออกในลักษณะของเครือข่ายๆ ซึ่งแถลงการณ์ในแบบที่สองนี้มักจะมีน้ำหนักมากกว่า ประการที่สอง ในกรณีที่ออกแถลงการณ์แยก มักเป็นการออกแถลงการณ์เพื่อแสดงจุดยืนของแต่ละองค์กร เช่น กรณีการออกแถลงการณ์เพื่อตอบโต้นายสมัคร สุนทรเวช ในวันเดียวกัน (7 มิถุนายน พ.ศ. 2551) แต่ละองค์กรได้ออกแถลงการณ์มาสามฉบับ ทั้งจากคณะกรรมการชาวบ้านตำบลสะเอียบ เครือข่ายพิทักษ์แม่น้ำยม และสมัชชาคนจน โดยแต่ละฉบับแม้จะมีเนื้อหาต่างกัน แต่ก็มีเป้าหมายเดียวกันคือ เพื่อตอบโต้นายสมัคร ทำให้แถลงการณ์ที่ออกมาแสดงให้เห็นถึงจุดยืนของแต่ละกลุ่ม ขณะเดียวกันก็มีน้ำหนักเทียบเท่ากับการรวมกลุ่มกันออกแถลงการณ์

ดังนั้นด้วยข้อดีของแถลงการณ์ที่ทำได้รวดเร็ว ไม่จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรมากนัก สามารถตอบโต้ได้อย่างอิสระเนื่องจากไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาที่เป็นทางการ สื่อมวลชนให้ความสนใจที่จะนำเสนอข่าวและทำให้เกิดการรับรู้เป็นวงกว้างจากกลุ่ม “สาธารณชนผู้เฝ้ามอง” ได้มากกว่า

ทำให้ในช่วงหลังกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้น มักนิยมใช้แถลงการณ์ในการตอบโต้กับคู่ต่อสู้ เมื่อมีการเคลื่อนไหวใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเชื่อนแกงเสือดั้น

“การยึดพื้นที่การเมืองท้องถิ่น” นอกจากแกนนำในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านตำบลสะเอียบจะเป็นแกนนำในสายปกระองซึ่งได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังรวมไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในส่วนของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มชาวสะเอียบได้ใช้กลไกดังกล่าวเป็นยุทธวิธีหนึ่งในการต่อสู้ โดยผู้สมัครตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่จะถูกเลือกขึ้นมานั้น นอกจากจะต้อง “มีวิสัยทัศน์ที่แสดงให้เห็นจุดยืนในการต่อต้านเชื่อนแกงเสือดั้น” แล้ว ยังต้องสาบานต่อชาวบ้านและผีประจำหมู่บ้านหรือเจ้าพ่อหอแดงที่ชาวบ้านนับถือว่า ถ้าใครผิดคำพูดเมื่อได้รับตำแหน่งแล้ว “จะมีอันเป็นไป”

ด้วยวิธีการดังกล่าว ทำให้กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นสามารถใช้กลไกการเมืองท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการต่อสู้ เป็นการยึดพื้นที่ทางการเมืองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การต่อสู้ของชุมชนชาวสะเอียบเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่เกิดปัญหาความคิดเห็นที่แตกต่างแตกแยกที่มักเกิดขึ้นกับขบวนการทางสังคมในท้องถิ่น

ทั้งนี้ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ เป็นยุทธวิธีแรก ๆ ที่กลุ่มไม่เอาเสือดั้นนำมาใช้ในการต่อสู้ และยุทธวิธีดังกล่าวก็ถูกหยิบมาใช้อยู่ตลอดระยะเวลาของการต่อสู้ที่ยาวนาน เนื่องจากเป็นวิธีการต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในแง่ของเวลา และต้นทุน รวมถึงมีประสิทธิผล เนื่องจากหนังสือหรือแถลงการณ์มักถูกเผยแพร่ไปโดย “สื่อ” ต่าง ๆ ประกอบกับเป็นวิธีที่ทำให้ไม่เกิดความรุนแรง เช่นเดียวกับผลการศึกษาของสุกัร สมอนา (2557, น. 118) ที่พบว่า แม้การเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานจะใช้ยุทธวิธีที่หลากหลายแต่การเคลื่อนไหวทุก ๆ ยุทธวิธีนั้นต่างยึดหลักการต่อสู้แบบในแบบที่ไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายต่อตัวสมาชิกและ

ขบวนการ ดังนั้นการเคลื่อนไหวส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะใช้ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติเป็นหลัก

**“การชุมนุมประท้วง การขัดขืน...ขัดขวาง และการปิดชุมชน”:
ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ**

ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ ถือเป็นการปฏิบัติการทางการเมืองที่ไม่ใช้กระบวนการกลไกทางการเมืองแบบปกติ โดยมีเป้าหมายเพื่อเข้าไปขัดขวาง กัดฉีกกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองของรัฐ และเพื่อขอความเห็นใจและตั้งคำถามกับความชอบธรรมซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นได้ใช้ยุทธวิธีดังกล่าวในการต่อต้านการสร้างเชื่อนแกงเสือดั้น อาทิ การชุมนุมประท้วง การยื่นหนังสือ “การขัดขืน...ขัดขวาง” ไม่ให้ความร่วมมือในกระบวนการต่างๆ ของโครงการเชื่อนแกงเสือดั้น ตลอดจนการขัดขืนการเข้ามาพัฒนาพื้นที่ของภาครัฐ

เช่นเดียวกัน “การชุมนุมประท้วง” ถือเป็นยุทธวิธีแรกๆ ที่กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นใช้ในการต่อสู้ โดยการประท้วงมักถูกนำมาใช้ในกรณีที่กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นต้องการเรียกร้องบางอย่าง โดยเฉพาะการเรียกร้องกับรัฐหรือต้องการแสดงออกซึ่งการไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ เพื่อบีบให้รัฐต้องหันหน้ามาเจรจาและหรือดำเนินการตามข้อเรียกร้องนั้นๆ หรือเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจบางสิ่งบางอย่าง

การชุมนุมประท้วง เป็นการระดมสมาชิกจำนวนมากซึ่ง “จำนวน” นอกจากจะมินัยที่แสดงให้เห็นถึง “ขนาดของสมาชิกที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการเชื่อนแกงเสือดั้น” แล้ว จำนวนผู้เข้าร่วมการประท้วง ยังมีอิทธิพลต่อความสนใจของรัฐซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้าม รวมตลอดจนมีอิทธิพลต่อ “สาธารณชนผู้เฝ้ามอง” เพราะการชุมนุมประท้วงก่อให้เกิดความสนใจต่อสื่อมวลชน ดังนั้นจำนวนผู้ประท้วง “ยิ่งมาก..ยิ่งดึงดูดใจได้มาก” ด้วยเหตุนี้ การชุมนุมประท้วงจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับกลุ่มที่สนับสนุนเชื่อนแกงเสือดั้นและเป็นวิธีที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จ

ในการเรียกร้องของกลุ่ม “ไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น” โดยเฉพาะในช่วงระยะแรก ๆ เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าว การทำให้สาธารณะชนรับรู้ถึงวัตถุประสงค์ในการต่อสู้มีความสำคัญและเป็นช่วง “หัวเลี้ยวหัวต่อ” ในการตัดสินใจของรัฐที่จะ “ดำเนินการหรือไม่ดำเนินการ” โครงการแก่งเสือเต้น เพราะหากสามารถเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของรัฐได้ตั้งแต่ต้น ๆ ก็จะทำให้การต่อสู้ยุติลงด้วยชัยชนะ

จากความสำคัญของจำนวนผู้เข้าร่วม ทำให้ในช่วงระยะหลัง กลุ่ม “ผู้ไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น” ได้รวมตัวกับเครือข่ายอื่นๆ อาทิ การเข้าร่วมกับเกษตรกรจากสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ เพื่อให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเร่งรัดแก้ไขปัญหาของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ รวมทั้งทบทวนโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ซึ่งหมายรวมถึงเขื่อนแก่งเสือเต้นด้วย เป็นต้น

การเคลื่อนไหวร่วมกับเครือข่ายดังกล่าว ทำให้การประท้วงมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ว่า ไม่แต่เฉพาะกลุ่มชาวบ้าน สะท้อนเท่านั้นที่เดือดร้อน แต่ยังมีคนกลุ่มอื่น ๆ ที่เดือดร้อน และสำหรับกลุ่มชาวบ้านตำบลสะเอียบ การได้เข้าร่วมกับเครือข่ายยังก่อให้เกิดผลดีในแง่ของการเรียนรู้ ที่ส่งผลต่อทักษะในการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อ ๆ มา

ทั้งนี้ยุทธวิธีการชุมนุมประท้วงมักใช้ร่วมกับยุทธวิธีการเคลื่อนไหวอื่นๆ อาทิ การยื่นหนังสือ/จดหมาย การถือป้ายประท้วงเพื่อแสดงให้สาธารณะชนได้เห็น การเดินขบวนไปตามถนน การเปิดให้มีกิจกรรมไฮด์ปาร์กเพื่อแสดงจุดยืน การใช้พิธีกรรมร่วมกับการประท้วง เป็นต้น

“การขัดขืน...ขัดขวาง” ไม่ให้ความร่วมมือในกระบวนการต่างของโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ตลอดจนการพัฒนาอื่นๆ ที่เข้ามาในชุมชน ยังเป็นอีกหนึ่งยุทธวิธีที่ถูกนำมาใช้ ทั้งนี้จะสังเกตเห็นว่าการพัฒนาโครงการแก่งเสือเต้นนั้นเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติมอบหมาย

ให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยดำเนินการศึกษาโครงการผันน้ำ อิง-ยม-น่าน และได้ถูกระงับไว้จนกระทั่งมาถึงปี พ.ศ. 2550 คณะรัฐมนตรีจึงอนุมัติให้เดินหน้าศึกษาเรื่องเชื่อนแกงเสือเต้นต่อไปได้ ซึ่งความล่าช้าส่วนใหญ่นั้นเกิดจาก “การขัดขืน..ขัดขวาง” ของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือเต้น โดยเฉพาะการขัดขืน ขัดขวางในกระบวนการทำงานของภาครัฐ เช่น ในกระบวนการประเมินผลกระทบ การบอยคอต การประท้วงในการประชุม ฯลฯ ทำให้การดำเนินโครงการต้องชะลอออกไป จนกระทั่งเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการขัดขืนในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาพัฒนาพื้นที่ของรัฐ การไม่ยอมรับความช่วยเหลือใดๆ จากรัฐเนื่องจากเกรงว่าจะถูกรัฐหลอกลวง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ชุมชนได้หันมาใช้ยุทธวิธีปิดล้อมชุมชน ไม่ให้บุคคลภายนอกเข้ามาในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อหลีกเลี่ยงการนำข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านไปอ้างอิงในเชิงสนับสนุนหรือก่อให้เกิดกระแสการสร้างเชื่อนแกงเสือเต้นขึ้นมาอีก โดยมีหลายเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนได้ใช้หรือ “กำลังใช้” ยุทธวิธีการปิดชุมชน อาทิ การขับไล่ตัวแทนบริษัทปัญญาคอนซัลแตนท์ จำกัดและตัวแทนจากกรมชลประทานให้ออกไปจากพื้นที่และขู่มิให้เข้ามาในพื้นที่อีก (วันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2552) การประชุมคณะกรรมการคัดค้านเชื่อน 4 หมู่บ้าน และได้มีมติเป็นเอกฉันท์ยืนยันตามมติของชาวบ้านที่ได้ลงความเห็นไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า จะไม่ให้บุคคล เจ้าหน้าที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเชื่อนแกงเสือเต้น เชื่อนยมบน เชื่อนยมล่างเข้าพื้นที่โดยเด็ดขาด และหากชาวบ้านพบเห็นให้เชิญตัวมาสอบสวนที่ศาลาวัด และไม่รับรองความปลอดภัย (12 ตุลาคม พ.ศ. 2555) อาทิ ชาวบ้านได้เชิญเจ้าหน้าที่กรมเจ้าท่าที่เข้ามาทำการปักหมุดหมายของกรมเจ้าท่า ตามแนวลำน้ำยมในบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่ยม จังหวัดแพร่ ใกล้กับแนวสันเชื่อนแกงเสือเต้นออกจากพื้นที่ (15 ตุลาคม พ.ศ. 2555)

นอกจากนี้หลังปี พ.ศ. 2556 เป็นต้นมา ชุมชนก็ได้เพิ่มมาตรการเฝ้าระวังชุมชนเพิ่มมากขึ้น ด้วยการจัดทำเพิงที่ปัก พร้อมทั้งจัดเวรยามเฝ้าระวังอย่างเข้มข้น เพื่อเฝ้าระวังคนแปลกหน้าที่เข้ามาในชุมชน รวมไปถึงการติดป้ายประกาศ ห้ามบุคคลหรือหน่วยงานที่ผลักดันเชื้อนกแก่งเสือเต้น เชื้อนยมนบน เชื้อนยมนล่าง (เชื้อนแม่น้ำยม) เข้าพื้นที่โดยเด็ดขาด มีการตั้งฐานที่มั่น ณ จุดหัวงานที่จะสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นและติดป้ายประกาศ ห้ามบุคคลหรือหน่วยงานเข้าพื้นที่ “หากพบเห็นจะไม่รับรองความปลอดภัย” นอกจากนี้ชาวบ้านยังทำเพิงที่ปัก พร้อมทั้งมีการจัดเวรยามเฝ้าระวังอย่างเข้มข้น

ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง

ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงที่ผู้เขียนพบในการเคลื่อนไหวของกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นเท่าที่ได้มีการบันทึกหลักฐานไว้นั้น ได้แก่ เหตุการณ์ที่ถูกระบุว่า “ชาวบ้านได้ทำร้ายคณะเจ้าหน้าที่สำรวจข้อมูลของธนาคารโลก ในระหว่างการเดินทางกลับจากการสำรวจพื้นที่โครงการแก่งเสือเต้น” (11 มิถุนายน พ.ศ. 2537)

เหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้กลุ่ม “สาธารณชนผู้เฝ้ามอง” ตั้งคำถามกับวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นว่า “เหมาะสมหรือไม่” รวมทั้งก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่นในวิธีการต่อสู้ของชาวบ้าน ทำให้สังคมมองว่ากลุ่มชาวบ้าน “เป็นผู้นิยมใช้ความรุนแรง”

จากความล้มเหลวในการดำเนินยุทธวิธีดังกล่าว ทำให้ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงในครั้งนั้น เป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้ายที่กลุ่มนำมาใช้ในการเคลื่อนไหว แม้ในช่วงระยะเวลาต่อมาจะมีบางเหตุการณ์ที่เกือบจะนำมาสู่ความรุนแรงก็ตาม

2.2 ยุทธวิธีการใช้องค์กรและเครือข่ายในการเคลื่อนไหว: การรวมกลุ่มและการเข้าร่วมองค์กรเครือข่ายระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และองค์กรเหนือชาติ

แนวคิดทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมแต่ละทฤษฎี ต่างให้ความสำคัญ

สำคัญกับการสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวทั้งสิ้น ทฤษฎีระดมทรัพยากรให้ความสำคัญกับเครือข่ายในฐานะที่เป็นวิธีการระดมทรัพยากรในการเคลื่อนไหว ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ให้ความสำคัญกับเครือข่ายต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมและการสร้างผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม ในขณะที่แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายในฐานะที่เป็นชุมชนและประชาสังคม เพื่อยึดครองพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อร่วมกันเน้นการท้าทายให้เป็นเครือข่ายความร่วมมือเพื่อกระทำการในประชาสังคม

ดังนั้นยุทธวิธีการใช้องค์กรและเครือข่ายในการเคลื่อนไหวจึงพบได้ในการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ อาทิ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานีได้แสวงหากลุ่มพันธมิตรหลากหลายระดับ ทั้งพันธมิตรร่วมจัดตั้ง พันธมิตรเชิงศึกษายุทธวิธีการเคลื่อนไหว พันธมิตรการเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548, น. 146) การเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนฝ่ายปัญญาในจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ได้อาศัยเครือข่ายพันธมิตรโดยดึงเอากลุ่มคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาเป็นแนวร่วมเพื่อช่วยกดดันอำนาจของภาครัฐ (วรรณิดา วงศ์เรือน, 2555) การเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายขบวนการที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ได้สร้างเครือข่ายนโยบายกับกลไกรัฐ อาทิ การสร้างเครือข่ายกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) การสร้างเครือข่ายกับชนชั้นนำท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบล และการสร้างเครือข่ายกับภาคประชาสังคมเพื่อใช้องค์กรเหล่านั้นหนุนเสริมและเพิ่มศักยภาพการทำงาน (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2559, น. 175-176) ซึ่งเป็นไปตามคำอธิบายของทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับเครือข่ายต่าง ๆ แม้ว่าเครือข่ายเหล่านั้นจะมีลักษณะชั่วคราว บอบบาง หรือเพิก่่อตัวขึ้นก็ตาม (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 145)

ทั้งนี้ในกรณีของการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มไม่เอาเชื้อน
แก่งเสี้ยนก็เช่นเดียวกัน นอกเหนือจากกลุ่มองค์กรหลักในการเคลื่อนไหว
แล้ว กลุ่มไม่เอาเชื้อนแก่งเสี้ยนยังได้ใช้เครือข่ายองค์กรในการเคลื่อนไหว
ทั้งที่มีอยู่เดิม จัดตั้งองค์กรขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นเครือข่ายในการระดมทรัพยากร
 อาทิ (1) กลุ่มเยาวชนตะกอนยม/กลุ่มเยาวชนชาวสะเลียบซึ่งตั้งขึ้นมาเพื่อ
ปกป้อง อนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนและมีบทบาท
หลักในส่วนงานของเยาวชนเพื่อต่อต้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสี้ยน
นอกจากนี้ภายหลังเมื่อเยาวชนในกลุ่มนี้ได้เติบโตขึ้นท่ามกลางการต่อสู้ของ
คนรุ่นพ่อรุ่นแม่ ก็ได้ทำให้เยาวชนกลุ่มนี้กลายมาเป็นแกนนำการเคลื่อนไหว
ต่อจากรุ่นพ่อแม่ (2) คณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตำบลสะเลียบ
คณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลสะเลียบ ได้ถูกก่อตั้งขึ้นมาเพื่อ
เคลื่อนไหวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่มี
การเคลื่อนไหว (3) คณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์ป่าสักทองธรรมชาติ
เป็นคณะกรรมการชาวบ้านที่ตั้งขึ้นมาเพื่อเคลื่อนไหวและระดมทรัพยากร
ที่เกี่ยวข้องกับป่าสักทองโดยตรง โดยเฉพาะการระดมทรัพยากรจากกลุ่ม
ผู้เฝ้ามองให้เข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว (4) กลุ่มราษฎรรักษ์ป่าตั้งขึ้น
มาเพื่อเคลื่อนไหวในเรื่องของป่าเช่นเดียวกัน นอกจากนี้การตั้งกลุ่มราษฎร
รักษ์ปายังมีนัยของการต่อสู้กับข้อครหาที่ว่า “ชาวบ้านเป็นผู้ตัดไม้ทำลาย
ป่า” ดังนั้นชุมชนจึงมีความพยายามที่จะทำให้ชาวบ้านเลิกตัดไม้และหันมา
อนุรักษ์ป่าไม้ ทำให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มราษฎรรักษ์ป่าขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์
เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ป่าและในระยะต่อมากลุ่มดังกล่าวได้กลายมาเป็นกลจักร
สำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการสร้างเขื่อนแก่งเสี้ยน ควบคู่ไปกับ
องค์กรชุมชนอื่นๆ ในตำบลสะเลียบและ (5) เครือข่ายคัดค้านเขื่อนจำนวน
4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดอนชัย บ้านแม่เต้น บ้านดอนแก้วและบ้านดอนชัย
สักทอง ตำบลสะเลียบ โดยมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวหลากหลายกิจกรรม
เช่นเดียวกับกลุ่ม อื่นๆ

การรวมเป็นกลุ่มเครือข่ายดังกล่าว เป็นยุทธวิธีการจัดความสัมพันธ์องค์กรภายในชุมชนของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นเอง นอกจากนี้เพื่อให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นมีพลังเพิ่มขึ้น กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นยังได้เข้าร่วมกับเครือข่ายองค์กรการเคลื่อนไหวอื่นๆ นอกชุมชน ทั้งในระดับภูมิภาค ระดับประเทศและองค์กรเหนือชาติ อาทิ (1) กลุ่มเครือข่ายที่เป็นองค์กรการเคลื่อนไหวที่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกับกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นในระดับภูมิภาค (ภาคเหนือ) เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำภาคเหนือ สหพันธ์เกษตรกรรมภาคเหนือ (สกน.) เครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ เครือข่ายพิทักษ์แม่น้ำยม (2) กลุ่มเครือข่ายที่เป็นองค์กรการเคลื่อนไหวที่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกับกลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นในระดับประเทศ เช่น กลุ่มสมัชชาคนจน คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน คณะกรรมการนักศึกษาบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มูลนิธิโลกสีเขียวในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ มูลนิธิสืบนาคะเสถียร มูลนิธิเพื่อนช้าง มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ สมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน ชมรมสภาวะแวดล้อมสยามและสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย สมัชชาคนจน ฯลฯ และ (3) องค์กรเครือข่ายระดับเหนือชาติ เช่น ความพยายามที่จะดำเนินการตามแนวทางของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนโลก อาทิ การทำกิจกรรมในวันหยุดเชื่อนโลก แลกเปลี่ยนการดำเนินงานต่างๆ สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเสือดั้นได้ยกระดับเครือข่ายการต่อสู้จากระดับชุมชน ระดับภูมิภาคและระดับประเทศมาเป็นการต่อสู้ผ่านเครือข่ายระดับโลก ด้วยการเข้าไปร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเครือข่ายการหยุดเชื่อนโลก

2.3 ยุทธวิธีทางวัฒนธรรม: การรื้อฟื้น ปรับเปลี่ยนและ ประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ยุทธวิธีทางวัฒนธรรม ได้ถูกนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคมมากยิ่งขึ้น อาทิ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานีได้ใช้ “บุญกุ่มข้าวใหญ่” ความเชื่อเรื่อง “ผาแดง-นางไอ่” การประดิษฐ์ประเพณีนารวม มาใช้เป็นกลยุทธ์ทางวัฒนธรรมในการต่อต้านโครงการเหมืองแร่โพแทช (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548; สฐาภรณ์ สรวงศ์ศิริ และมณีนัย ทองอยู่, 2553) ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543 อ้างถึงใน สมหมาย ชินนาค, 2556, น. 198) ระบุว่า เป็นกระบวนการสร้างความหมาย (Process of Social Construction) และกระบวนการสร้างความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ (Process of Identity Construction) หรือที่ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552, น. 135) เรียกว่าเป็น “การสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวต่อสู้ตามแนวขบวนการทางสังคมใหม่ เช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวอื่นๆ อาทิ ชาวบ้านปากมูลได้ใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยมีการฟื้นฟูและผลิตซ้ำทางความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่าง เช่น พิธีกรรมการสืบทอดแม่ย่า พิธีการเนาตบปะทาย การทำบุญแก่งและสืบทอดแม่ย่า เป็นต้น ในการตอบโต้กลุ่มตรงกันข้าม เป็นการเมืองเรื่องพื้นที่ (พนา ใจตรงและกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557, น. 95-97)

เช่นเดียวกัน กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นได้ใช้ยุทธวิธีการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชุมชนขึ้นมาใหม่ ผ่านทางพิธีสืบทอดแม่ย่า พิธีบวชป่าสักทอง และห่อแดง เนื่องจากชุมชนสะเทิบมีประวัติความเป็นมาปรากฏมานานมากกว่า 200 ปี นับตั้งแต่อาณาจักรน่าน ทำให้ในปัจจุบันชุมชนยังคงมีความเชื่อดังเดิมโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผี ชุมชนชาวสะเทิบจึงมีวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ มากมาย ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการแก่งเสือเต้น

ชาวบ้านจึงได้นำประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มาดัดแปลงเพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้ เป็นยุทธวิธีการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

“พิธีสืบชะตาหมู่บ้าน พิธีบวชป่าสักทอง หอแดง และชื่อเมือง”: การใช้ และการสร้าง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อใช้ในการต่อสู้

พิธีสืบชะตาหมู่บ้าน ซึ่งในอดีตชาวบ้านได้จัดพิธีดังกล่าวขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงหลังจากสงกรานต์ ณ บริเวณจุดกึ่งกลางของหมู่บ้าน ก็ได้ถูกดัดแปลงมาเป็นพิธีสืบชะตาแม่น้ำยม โดยเปลี่ยนสถานที่จัดมาที่ผาอิง ซึ่งเป็นจุดที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นต้นแม่น้ำยมที่ไหลมาจากแม่น้ำน่าน ผ่านมาทางห้วยแม่ปุง-แม่ปิง ดังนั้นแม่น้ำยมซึ่งถือเป็น “แม่” ที่เลี้ยงดูชุมชนจังหวัดแพร่ พิธีสืบชะตาน้ำยมจึงกลายมาเป็น “พิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์” ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวกองทัพของกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น ทั้งนี้พิธีสืบชะตาแม่น้ำพบได้ในการเคลื่อนไหวกองทัพอื่น ๆ อาทิ การเคลื่อนไหวกองทัพชาวบ้านปากมูล (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557)

นอกจากพิธีสืบชะตาแม่น้ำยมแล้ว พิธีที่กระทำควบคู่กันมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 และทำต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีจนมาถึงในปัจจุบัน ได้แก่ “พิธีบวชป่าสักทอง” โดยชาวบ้านได้นำพิธีสงฆ์เข้ามาประกอบ มีการตั้งปะรำพิธีเพื่อเป็นอาสนะสำหรับพระ เพื่อทำพิธีทางศาสนาพุทธ พร้อมกับมีเครื่องบวงสรวงต่าง ๆ พระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการสวดเพื่อสืบชะตาแม่น้ำยม ขณะเดียวกันก็จะทำหน้าที่บวชป่าสักทอง บริเวณพื้นที่ป่าสักทองที่ได้รับการบวชแล้วจะถือเป็น “เขตพระสงฆ์” ส่วนต้นสักทองที่ผ่านการบวชหรือผ่านการทำพิธี จะถือเป็น “พระรูปหนึ่ง” ซึ่งวรสิทธิ์ เจริญศิลป์ และธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์ (2559, น. 935) ระบุว่า การบวชป่าเป็นกิจกรรมที่เป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้คนในชุมชนมีจิตสำนึกหวงแหนในทรัพยากรท้องถิ่นของตน

การประกอบพิธีกรรมอย่างสม่ำเสมอเป็นระยะเวลายาวนานมากกว่า 20 ปี ได้ทำให้พิธีสืบทอดแม่น้ำยมและการบวชป่าสักทอง กลายเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้ของกลุ่ม “ไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น” และการบวชป่า กลายเป็น “กิจกรรม” ของขบวนการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่อื่นๆ ที่นำไปใช้เป็น “สัญลักษณ์” ของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พิธีสืบทอดแม่น้ำยมและบวชป่าสักทอง ได้กลายเป็นเสมือน “งานประจำปี” และ “การประชุมใหญ่” ของกลุ่ม “ไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น” เพราะนอกจากพิธีกรรมทั้งสองแล้วยังมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวอื่นๆ รวมเข้าไปด้วย เช่น การประกาศแถลงการณ์ การจัดเวทีอภิปราย การทำพิธีสาปแช่งนักการเมือง เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะมีชาวบ้านเข้าร่วมจำนวนมากแล้ว ยังมีหน่วยงานราชการอื่นๆ เข้าร่วมด้วย อาทิ หน่วยงานราชการในจังหวัด ตำรวจ ป่าไม้เขต ป่าไม้จังหวัด อุทยานแห่งชาติ ครู นักเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การภาคประชาชน กลุ่มอนุรักษ์ สมาชิกชมรมกิจกรรมภาคเหนือ เป็นต้น โดยภายในงานจะมีการจัดนิทรรศการแสดงผลงานของตัวแทนกลุ่มต่างๆ ดังนั้นจึงเป็นที่แน่ชัดว่า พิธีสืบทอดแม่น้ำยมและการบวชป่าสักทองได้กลายเป็น “กิจกรรมของสาธารณะ” ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของกลุ่มคนที่เข้าร่วมในการเคลื่อนไหว มีการระดมทรัพยากรโดยเฉพาะปัจเจกบุคคล หน่วยงานและองค์กรทั้งหลายที่เข้าร่วม ซึ่งถือได้ว่าเป็นชัยชนะในการสร้างสัญลักษณ์ในการต่อสู้อีกหนึ่งเรื่องหนึ่งของกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น ซึ่งไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2543, น. 165) อธิบายว่า การจัดพิธีดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการที่ชาวบ้านปรับใช้พิธีกรรมของท้องถิ่นเพื่อประสานความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่างๆ รวมทั้งราชการในการอนุรักษ์ป่า และเผยแพร่ให้สังคมเห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าในบริเวณที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น เป็นการนำเอาพิธีกรรมท้องถิ่นมาใช้เพื่อให้อำนาจที่มีตามที่แตกต่างกันมาสนับสนุนชาวบ้าน

ไม่ใช่แต่เพียงพิธีสืบชะตาแม่น้ำยม และการบวชป่าสักทองเท่านั้น ที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน มาใช้เป็นยุทธวิธีในการต่อสู้ สถานที่สำคัญต่างๆ ภายในชุมชน อาทิ “ศาล เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก” หรือ “หอแดง” ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้รักษาที่ดินบ้าน ดอนแก้วและเป็นผู้รักษาชื่อเมืองด้านใต้ ก็ได้ถูกนำมาให้ความหมายใหม่เป็น สถานที่ที่เชิงสัญญาของการประกอบพิธีกรรม เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่า ชื่อเมืองเป็นสถานที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครอง ต้องให้ความเคารพบูชา ไม่ทำสิ่งใดผิดกฎจารีตประเพณีอันดีงาม หอแดงจึงถูกนำมาใช้เป็นสถานที่ ประกอบพิธีกรรม ใช้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการสาปแช่ง เผาพริกเผาเกลือ บวงสรวง เผาหุ่นผู้ที่ออกมาสนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น รวมไปถึง สถานที่ที่เรียกว่า “ชื่อเมือง” ซึ่งในอดีตมีการนำเอาก่อนหิน ยอดใบไม้หรือ ดอกไม้ ไปวางบนชื่อเมืองเพื่อขอให้ชื่อเมืองคุ้มครองให้เดินทางโดยปลอดภัย ก็ได้ถูกนำมาใช้ในความหมายใหม่โดยได้มีการดัดแปลงมาเป็นการนำก่อนหิน และช่อดอกไม้ไปทิ้งไว้ที่ชื่อเมืองเพื่อยืนยันการต่อสู้กับโครงการแก่งเสือเต้น การใช้ผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชุมชนร่วมกันสาปแช่งผู้ที่สนับสนุนให้มีการสร้าง เขื่อนแก่งเสือเต้น การให้ผู้สมัครตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล กล่าวสาบานต่อชาวบ้าน และผีประจำหมู่บ้าน หรือเจ้าพ่อหอแดงที่ชาวบ้าน นับถือว่า “ถ้าใครผิดคำพูดเมื่อได้รับตำแหน่ง ขอให้มียันเป็นไป” ดังนั้น “หอแดง” จึงกลายเป็นสถานที่เชิงสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรม เพื่อการต่อสู้ของกลุ่มชาวบ้านตำบลสะเอียบ ในความเห็นของ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2543, น. 164) การทำพิธีชื่อเมืองนั้น สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้าน ได้ทำการรื้อฟื้น หรือสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาใช้ในการต่อสู้ และสร้างให้ พื้นที่สะเอียบมีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ชาวบ้านมีความชอบธรรมในการอยู่ใน พื้นที่ของตนเองต่อไป

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ “ผู้ดูแลป่า” เพื่อลบภาพ “คนตัดไม้”

เนื่องจากชาวสะเทียบเคยเป็นคนตัดไม้มาก่อน รัฐจึงตีตราพวกเขาเป็น “คนตัดไม้” และ “นักตัดไม้ตัวยง” ชาวสะเทียบจึงใช้ยุทธวิธีประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ “ผู้ดูแลป่า” เพื่อลบภาพ “คนตัดไม้” ขณะเดียวกันก็สร้างอัตลักษณ์ให้รัฐกลายเป็นผู้ทำลายป่า โดยเฉพาะในยุคหลังจากที่ได้มีกระแสการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา และหลังจากที่มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพืชพรรณแห่งชาติได้เข้ามาจุดประกายความคิดให้ชุมชนเล็กตัดไม้และหันมาอนุรักษ์ป่า ผู้นำชุมชนก็เริ่มทำความเข้าใจกับชาวบ้าน จนปี พ.ศ. 2536 ชาวบ้านทั้งหมดจึงได้เลิกอาชีพตัดไม้ และแสดงความบริสุทธิ์ใจด้วยการมอบเครื่องมือตัดไม้ให้กับทางราชการ

แต่ “อดีต” ย่อมยากที่จะลบเลือน ดังนั้นการมีอดีตเป็น “คนตัดไม้” จึงได้กลายมาเป็นจุดอ่อนที่มักจะถูกฝ่ายตรงข้ามนำกลับมาใช้ในการโจมตี รัฐมักใช้เหตุผลนี้ในการ “ลดทอน” ความน่าเชื่อถือของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ด้วยการระบุว่าชาวสะเทียบเป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าแม่ยมเสื่อมโทรม “เป็นผู้ทำลายป่า” ทำให้ป่าแม่ยมกลายเป็น “พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม” เพื่อใช้เหตุผลดังกล่าวในการผลักดันให้สร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น

ดังนั้นเพื่อเป็นการลบจุดอ่อนและสร้างจุดแข็งให้กับกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น ชาวสะเทียบจึงได้หายุทธวิธีในการต่อสู้ เพื่อลบล้างอัตลักษณ์เก่าของการเป็นคนตัดไม้ และสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชาวบ้านผู้อนุรักษ์ป่าขึ้นมา อาทิ การตั้งกลุ่มราษฎรรักษป่า ตำบลสะเทียบ การตั้งกลุ่มเยาวชนตะกอนยม เพื่อดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า พร้อมๆ ไปกับเป็นกลไกในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ขณะเดียวกันก็สร้างอัตลักษณ์เชิงลบให้กับกลุ่มที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ว่าเป็นผู้ทำลายป่าแทน เป็นผู้ที่ทุจริตคอร์รัปชัน เช่น การตอกย้ำให้เห็นว่า ที่มาของโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น มาจากความต้องการของนักการเมืองที่จะได้รับประโยชน์จากโครงการ เนื่องจากมี “นักการเมืองหลายคนได้พยายามผลักดันให้มีการสร้างเขื่อนนี้อย่างออกหน้า” เป็นผู้ที่

จะได้ประโยชน์จากการสัมปทานโครงการประโยชน์ที่จะได้จากการจำหน่ายไม้สักที่ต้องตัดออกและผลประโยชน์จากการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเรียกค่าเวนคืนที่ดิน ความพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการต่างๆ ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อพิจารณาโครงการแก่งเสือเต้นขาดความเป็นกลางและไม่มีคุณสมบัติ การแสดงให้เห็นว่า กระบวนการในการพัฒนาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นนั้นมีปัญหา มีการเร่งรัดการดำเนินงานขาดการประเมินผลกระทบ หรือมีกระบวนการในการพัฒนาโครงการที่ไม่สมบูรณ์ เช่น การไต่สวนสาธารณะคณะกรรมการขาดความเป็นกลางในการศึกษา ความไม่สมบูรณ์ของการประเมินผลกระทบ การขาดการประเมินผลกระทบทางสังคม รวมถึงลดความน่าเชื่อถือในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นว่า “มาจากการสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่” ไม่ได้เกิดมาจาก “ความต้องการของประชาชนจริง ๆ” หรือเป็น “มือบ้จัดตั้ง” ซึ่งข้อมูลข้างต้นยังได้ถูกแพร่ออกไปผ่านทางสื่อมวลชน ทั้งในรูปของการเปิดเผยข่าว การทำหนังสือ/จดหมาย การออกแถลงการณ์ ทำให้ความน่าเชื่อถือในการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นลดลงจนกลายเป็นเพียง “โครงการที่มีผลประโยชน์ของนักการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง”

2.4 ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวด้วยอำนาจความรู้ ความจริง: วิจัยชุมชน และการต่อสู้ด้วยวาทกรรม “ป่าสักทองผืนสุดท้าย”

ในช่วงระยะหลัง งานวิจัยชุมชนได้กลายมาเป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวตอบโต้อำนาจความรู้ ความจริงอย่างได้ผล เช่น งานของพนา ใจตรงและกนกวรรณ มะโนรัมย์ (2557, น. 96-97) ที่พบว่าชาวบ้านปากมูลได้อาศัยการศึกษาวิจัยเพื่อผลิตชุดความรู้และความจริงขึ้นมา ผ่านการจัดเวทีสัมมนาหรือเวทีวิชาการต่าง ๆ

“วิจัยชุมชน”: การใช้อำนาจของงานวิจัยในการต่อสู้

กลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้นได้อาศัย “อำนาจของการวิจัย” มาใช้ในการต่อสู้ เพื่อยืนยันว่าพื้นที่ที่พวกเขากำลังปกป้องนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ มีความสำคัญ ควรค่าที่จะรักษาไว้ ประกอบกับในช่วงนี้งานวิจัยโดยเฉพาะงานวิจัยชุมชนได้รับการส่งเสริมอย่างมากในสมัยนั้น กลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้นได้เห็นความสำคัญของ “อำนาจของภาววิชาการ” ผ่านทาง “งานวิจัย” เช่น ในปี พ.ศ. 2547 ชาวบ้านสะเอียบ และกลุ่มเยาวชน “ตะกอนยม” ได้ทำการศึกษาวิจัยพืชและสัตว์ธรรมชาติในป่าดงสักงาม อุทยานแห่งชาติแม่ยม ที่เป็นแหล่งอาหารและสร้างเศรษฐกิจให้ชุมชนแบบหมุนเวียนตลอดทั้งปี โดยโครงการดังกล่าวได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยมีเยาวชนกลุ่มตะกอนยม และชาวบ้านที่เข้าหาของป่า ร่วมกันสำรวจ ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ รวมถึงการที่ชาวบ้านจาก 4 หมู่บ้าน ๆ ได้แก่ บ้านดอนชัย บ้านดอนชัยสักทอง บ้านดอนแก้วและบ้านแม่เต็น ตำบลสะเอียบจำนวนมากกว่า 100 คน รวมถึงเครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยชุมชน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยฯ ได้ร่วมกันทำวิจัย “จาวบ้าน” เรื่อง “แม่น้ำยม ป่าสักทอง...วิถีชีวิตของคนสะเอียบ” เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรในป่าแม่ยมของชาวบ้านด้วยตัวของชาวบ้านเอง การศึกษาระบบนิเวศในพื้นที่ สัตว์ป่า พันธุ์ปลา ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงประเพณีวัฒนธรรมที่มาของชุมชน

ดังนั้นกลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้นจึงได้เรียนรู้จากเครือข่ายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่น ๆ ว่า “งานวิจัย” เป็นอีกยุทธวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้สาธารณะชนเกิดความเข้าใจถึงเป้าหมายของการต่อสู้ของกลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้น นอกจากนี้ผลทางอ้อมยังทำให้สมาชิกผู้ร่วมอุดมการณ์ในการต่อสู้ มีความเชื่อมโยงแน่นแฟ้น และเห็นคุณค่าของตนมากยิ่งขึ้น

นอกจากงานวิจัยของชุมชนแล้ว กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นยังได้นำเอาผลการวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ มาใช้เป็นหลักฐานเพื่อแสดงให้เห็นว่า “ไม่ควรสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น” เพราะผลการศึกษาวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ ระบุว่า “เขื่อนแก่งเสือเต้นไม่คุ้มค่ากับการก่อสร้าง” อาทิ ผลการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (TDRI) ที่ได้ศึกษาถึงเรื่องความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ โดยมีข้อสรุปว่า เขื่อนแก่งเสือเต้นไม่มีความคุ้มค่า และได้เสนอต่อรัฐบาลไปแล้วว่าไม่ควรลงทุนโครงการนี้ งานวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยศึกษาเรื่องป่าไม้ได้ข้อสรุปว่า บริเวณที่เป็นอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งเสือเต้นมีความอุดมสมบูรณ์ หานาแน่นไปด้วยป่าสักทองธรรมชาติ การสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นจะกระทบต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก งานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ศึกษาเรื่องผลประโยชน์จากป่าแม่ยมพบว่า หากเก็บรักษาไว้ในปัจจุบันและอนาคตจะมีมูลค่ามหาศาล เมื่อเปรียบเทียบกับการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นซึ่งได้ไฟฟ้าเพียง 48 เมกะวัตต์และได้น้ำเพื่อการชลประทานเพียงเล็กน้อย ทั้งยังซ้ำซ้อนกับพื้นที่ชลประทานเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นต้น

ดังนั้นการสร้างอัตลักษณ์ผู้ดูแลป่าของชุมชนชาวสะเอียบขึ้นมาใหม่ การทำวิจัยชาวบ้านเพื่อแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นการต่อสู้เพื่อช่วงชิงความรู้ ความจริง เป็นยุทธวิธีในการต่อสู้ที่ใช้กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นใช้ในรูปแบบของการเมืองเชิงนิเวศ (Political Ecology)

การสร้างวาทกรรม “ป่าสักทองผืนสุดท้ายของประเทศไทย” และ “ป่าสักทองที่เหลือเพียงสามแห่งในโลก”

นอกจากนี้กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นยังได้ใช้ยุทธวิธีการสร้างวาทกรรม “ป่าสักทองผืนสุดท้ายของประเทศไทย” และ “ป่าสักทองที่เหลือเพียงสามแห่งในโลก” เพื่อลดทอนอำนาจของวาทกรรมการพัฒนาที่ว่าด้วย

การสร้างเขื่อนของรัฐ ขณะเดียวกันก็ใช้ประเด็นดังกล่าวในการสร้างจุดร่วมทางอุดมการณ์ในการต่อต้านเขื่อนแก่งเสือเต้น เพื่อชักจูงให้ “สาธารณะชนผู้เคยเฝ้ามอง” ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ได้ โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการหรือกลุ่มชนชั้นกลาง ผู้ที่จะได้รับผลกระทบทางอ้อมจากการสูญเสีย “ป่าสักทองผืนสุดท้ายของประเทศไทย”

นอกจากป่าสักทองผืนสุดท้ายจะสามารถดึงมวลชนจากในประเทศได้แล้ว ความเป็นป่าสักทองผืนสุดท้ายและความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนขบวนการเคลื่อนไหวในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญมากขึ้นทั่วโลก ยังทำให้กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นสามารถระดมมวลชนจากต่างประเทศได้อีกด้วย

วาทกรรมป่าสักทองผืนสุดท้ายยังได้แสดงออกมาในรูปของ “ปฏิบัติการทางวาทกรรม” และยังได้กลายมาเป็นอุดมการณ์ร่วมกันในการต่อสู้ของเครือข่ายองค์กรการเคลื่อนไหวผู้ไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้นและเครือข่ายการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ได้ใช้เป็นเหตุผลในการเคลื่อนไหวต่อต้านการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น เป็นเหตุผลในการขอให้มีการยกเลิกโครงการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น เพื่อรักษาป่าไม้สักทอง “ผืนเดียวที่เหลืออยู่” และที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านไว้

วาทกรรม “ป่าสักทองแห่งสุดท้าย” จึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอกย้ำ “ความชั่วร้ายของเขื่อนแก่งเสือเต้น” และปล้ำวาทกรรมเพื่อการพัฒนาว่าด้วยเรื่องเขื่อน ซึ่งมีผลทำให้เกิดการรวมตัวกันของผู้ที่ต้องการจะปกป้องป่าสักทอง และกลายมาเป็นพลังในการเคลื่อนไหวของกลุ่ม “ไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น” ในที่สุด

ปฏิบัติการทางวาทกรรมได้ปรากฏผ่านกิจกรรมหลากหลายกิจกรรม อาทิ กิจกรรมการปลูกป่า กิจกรรมพิธีกรรมสืบทอดาป่าสักทองที่ถูกผลิตซ้ำในทุก ๆ ปี และได้กลายเป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ของการคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงการปกป้องรักษาป่าสักทอง

ผืนนี้ไว้ให้ลูกหลานและคนไทยทั้งชาติ การโจมตีนักการเมืองที่ “ทรยศ” ปาฐกถอง การก่อตั้งกลุ่มราษฎรรักษำปำขึ้นมำเพื่อร่วมกันปกป้อง ดูแลรักษา ปาฐกถองผืนสุดท้ำยของคนไทยทั้งชาติ รวมถึงกิจกรรม “การทำวิจัยจวบบำน” ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น

4. บทสรุป

กล่าวโดยสรุปยุทธวิธีที่กลุ่มไม่เอาเชื่อนแกงเลือนเต็นนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่ายุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมมีความหลากหลาย มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และประกอบสร้างขึ้นใหม่ตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มอื่นๆ อาทิ กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี มีการเปลี่ยนแปลง และปรับกระบวนการเคลื่อนไหว และกิจกรรมต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละเหตุการณ์ (ฮัสตัน คูมำลี, 2555, น.124) การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรของชนพื้นเมืองลุ่มน้ำเซซาน ในจังหวัดรัตนคีรี ประเทศกัมพูชาที่พบว่ากลุ่มได้อำศัยรูปแบบกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่หลากหลายเพื่อสร้าง และเปิดพื้นที่ทางสังคม การเมืองให้ตัวตนของชุมชนท้องถิ่น และความเป็นชาติพันธุ์มีอำนาจต่อรองมำยั้งขึ้น เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมให้มีการยอมรับ เคารพ และปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค (สมหมำย ชินนาค, 2556) การเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานใช้วิธีการที่หลากหลายตั้งแต่ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีขัดขวางทำท้ำยระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีการผสมผสานทางวัฒนธรรม (สุภีร์ สมอนำ, 2557, น. 118) และการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเชื่อนปากมูลของชาวบ้านปากมูลที่ใช้กลยุทธ์การเคลื่อนไหวหลากหลายรูปแบบเช่นเดียวกัน

(พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) ดังนั้นยุทธวิธีการเคลื่อนไหวยทางสังคมที่กลุ่มนำมาใช้ก็มีความเป็นพลวัต (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557)

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติยังคงถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอผ่านพื้นที่สื่อ เนื่องจากสื่อทำหน้าที่เป็น “ล່าม” ที่สื่อสารกับสาธารณะ (นลินี ดันธุณิตย์, 2551, น. 17) ส่วนยุทธวิธีการขัดขวางท้าทายระบบการเมืองปกติและการใช้ความรุนแรงนั้นมีแนวโน้มที่จะใช้น้อยลง เนื่องจากกลุ่มที่ทำการเคลื่อนไหวยมักพบเจอกับประสบการณ์ที่นำมาสู่การเรียนรู้ว่าวิธีการดังกล่าวจะนำมาสู่การสูญเสียของกลุ่มที่ทำการเคลื่อนไหวย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดสูญเสียการยอมรับจากสังคม อาทิ สุภีร์ สมอนา (2557) พบว่า การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวยต่อต้านเหมืองแร่อีสานนั้น แม้จะใช้ยุทธวิธีการต่อสู้ที่หลากหลาย แต่ส่วนใหญ่เป็นการใช้ยุทธวิธีตามระบบการเมืองปกติโดยหลีกเลี่ยงที่จะใช้วิธีขัดขวางท้าทายระบบการเมืองปกติ เช่นการเผชิญหน้า เนื่องจากการต่อสู้ดังกล่าวเคยเกิดขึ้นและนำมาสู่ความสูญเสีย

นอกจากนี้ในช่วงระยะหลัง การสร้างเครือข่ายและการเคลื่อนไหวยทางวัฒนธรรมด้วยการรื้อฟื้น การปรับเปลี่ยนและประกอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อใช้ในการเคลื่อนไหวยได้ถูกนำมาใช้และมีพลังมากขึ้น (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548; สุภากร สรวงศ์สิริ และมณีนัย ทองอยู่, 2553; พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) แสดงให้เห็นการให้ความสำคัญของมิติวัฒนธรรมในการเคลื่อนไหวยมากขึ้น ซึ่งนลินี ดันธุณิตย์ (2551) อธิบายว่า เงื่อนไขที่ทำให้การต่อสู้ทางวัฒนธรรมปรากฏตัวขึ้นมานั้นเป็นเพราะ (1) คนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐมีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ในขณะที่ทุนทางเศรษฐกิจอยู่ในอำนาจของรัฐและทุน (2) การเกิดขึ้นของพันธมิตรชนชั้นกลาง เช่น นักวิชาการ สื่อ องค์กรพัฒนาเอกชนสากลและ

ท้องถิ่น (3) การขยายตัวของวาทกรรมสากลว่าด้วยสิทธิ ท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ (4) พัฒนาการด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร

อย่างไรก็ตามในเชิงทฤษฎีผู้เขียนพบว่า การนำเอาคำอธิบายยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมตามกรอบแนวคิดทฤษฎีระดมทรัพยากรดูจะไม่เพียงพอที่จะอธิบายยุทธวิธีที่กลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้นนำมาใช้ในการเคลื่อนไหว รวมทั้งการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ ได้ทั้งหมด แม้ยุทธวิธีดังกล่าวจะยังคงถูกนำมาใช้อุปเสริมก็ตาม เพราะนอกจากจะพบยุทธวิธีทั้งสามรูปแบบแล้ว ผู้เขียนยังพบว่ากลุ่มไม่เอาเชื่อนแก่งเสือเต้น ได้นำเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน องค์การเครือข่ายทั้งในและนอกชุมชนมาใช้เป็นยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว เช่นเดียวกับองค์การการเคลื่อนไหวอื่นๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีอื่นๆ ได้แก่ ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง และแนวคิดเรื่องวาทกรรม หรือแม้แต่แนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เหมือนเช่นงานของพนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรมย์ (2557) ที่ได้นำเอาทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มาอธิบายการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูลของชาวบ้านปากมูล ดังนั้นการศึกษายุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคม จึงเป็นเสมือน “สนาม” ที่เปิดให้นักวิชาการสามารถนำเอาความรู้ความจริงมาถกเถียงกันได้ตลอดเวลา เนื่องด้วยยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคม มีลักษณะที่เป็น “พลวัต” นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมชลประทาน. (2544). *งานทบทวนและสรุปผลการศึกษาความเหมาะสมโครงการ โครงการแก่งเสือเต้น จังหวัดแพร่ เล่มที่ 1 รายงานสรุป*. กรุงเทพฯ: บริษัท ปิณญา คอนซัลแตนท์ จำกัด.

- กรองกาญจน์ การเนตร. (2558). การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือผ่านวาทกรรมการพัฒนา ต.กลาย อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยทางสังคม*, 38 (2), 211-254.
- กุศล พยัคฆ์ลัก. (2555). การเมืองวัฒนธรรมของคนหนุ่มสาวในการเคลื่อนไหวทางสังคม กรณีศึกษา: กลุ่มผู้นำหนุ่มสาวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมศาสตร์.
- จิตรกร โพธิ์งาม. (2549). *วาทกรรมเรื่องเขื่อนปากมูล*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2559). การเคลื่อนไหวสังคมของเครือข่ายขบวนการที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 34 (1), 173-184.
- ฐลรัตน์ เจริญพร. (2542). *การเคลื่อนไหวของชุมชนและองค์กรชุมชนบ้านครัว*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2543). “นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย.
- ฐากูร สรวงศ์สิริ และมณีนัย ทองอยู่. (2553). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิจัย มข.*, 10 (4), 135-150.
- ทรงชัย ทองปาน. (2559). *การศึกษาการเคลื่อนไหวและยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่ม “ไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น”*. ปทุมธานี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นลินี ตันธุนิตย์. (2551). มิติวัฒนธรรมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 4 (1), 1-27.

- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม*. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮนริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2542). *ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่?*. เสนอในการประชุมนักวิจัย “โครงการพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย พ.ศ. 2543: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” โดย การสนับสนุนของสกว. ภายใต้โครงการเมธีวิจัยอาวุโส เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ที่ห้อง Alumni ศศนิเวศน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรมย์. (2557). พลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(2), 81-107.
- มณีมัย ทองอยู่. (2557). *แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาด้วยขบวนการทางสังคม*. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วรรณธิดา วงศ์เรือน. (2555). *การเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนฝ่ายพญาคำ: กรณีศึกษากลุ่มชาวบ้านช่วงเค็ง ตำบลสารภี อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะรัฐศาสตร์.
- วรสิทธิ์ เจริญศิลป์ และธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์. (2559). *การสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2560 จาก <https://gsbooks.gs.kku.ac.th/59/ingrc2016/pdf/HMO5.pdf>.
- วารุณี ณ นคร. (2554). *ยุทธศาสตร์การสร้างพลังผ่านพื้นที่สื่อของขบวนการทางสังคมในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์.
- วิเชียร บุราณรักษ์. (2548). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนศึกษากรณี: กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะรัฐศาสตร์.

- สมหมาย ชินนาค. (2556). *พลวัตสังคม และวัฒนธรรมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มุมมองจากนักมานุษยวิทยาชายขอบ*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สายัณห์ ขำหนึ่ง (บรรณาธิการ). (2549). *แม่น້ายม ป่าสักทอง...วิถีชีวิตของคนสะเอียบ*. กรุงเทพฯ: บ.เคล็ดไทย จำกัด.
- สุพิชญ์ ปัญญา. (2557). นิเวศวิทยาการเมืองว่าด้วยการสร้างเขื่อนดอนสะโฮง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 10(2), 159-180.
- สุกรี สมอนา. (2557). อุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 10 (2), 107-129.
- ไอยรา สังฆะ. (2553). *ปฏิบัติการอารยะขัดขืนของขบวนการต่อต้านเขื่อนราษีไศล*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์.
- อัสนัน ดุมาลี. (2555). “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล อ่าวปัตตานี กรณีศึกษา กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี”. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย .

ภาษาอังกฤษ

- Barkan, Steven E.. (2017, May 31). *Sociology: Comprehensive*. Retrieved from <https://2012books.lardbucket.org/pdfs/sociology-comprehensive-edition.pdf>
- Environmental Justice Organizations, Liabilities and Trade. (2016, October 1). *Political Ecology*. Retrieved from <http://www.ejolt.org/2013/02/political-ecology/>
- Rootes, C.A.. (1990). Theory of Social Movements: Theory for Social Movements?. *Philosophy and Social Action* 16(4), 5-17